

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ ПОСТАТІ

для студентів

спеціальностей 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

035 «Філологія»

спеціалізації 035.01 Українська мова та література

рівня вищої освіти другого (магістерського)

освітньої програми 035/029.00.01 «Біографістика і текстологія»

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	
Код ЄДРПОУ 45307985	
Програма № 1390/24	
Начальник відділу моніторингу якості освіти	
<i>Жильцов</i> (підпис)	<i>Жильцов</i> (прізвище, ім'я, ані)
« 24 »	20 24

Київ – 2024

Розробники:

Горбань Олександр Володимирович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Викладачі:

Горбань Олександр Володимирович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Мартич Руслана Василівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук
Протокол від 31 серпня 2024 року № 1

Завідувач кафедри д. філос. н., проф. Горбань О.В.

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми
30.08.2024 р.

Гарант освітньо-наукової програми

 Роман КОЗЛОВ

Робочу програму перевірено
31.08.2024 р. 20__ р.

Заступник декана з науково-методичної та навчальної роботи

Факультету суспільно-гуманітарних наук Віталій Завадський

Пролонговано:

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

© Горбань О.В., 2024 р.

© Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка, 2024 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	дисципліна обов'язкової навчальної компоненти	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90	
Курс	1	
Семестр	1	
Кількість змістових модулів з розподілом:	3	
Обсяг кредитів	3	
Обсяг годин, в тому числі:	90	
Аудиторні	24	
Модульний контроль	6	
Семестровий контроль	-	
Самостійна робота	60	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни “*Філософія постаті*” – формування у здобувачів логічного та критичного мислення, цілісного світогляду, широкої філософської ерудиції, науково обґрунтованої картини світу, активної громадянської позиції, державно-патріотичного мислення та відповідних загальних компетентностей.

Дисциплінарні компетентності узгоджуються з наступними програмними компетентностями, а саме:

ЗК-1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК-2 Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК-3 Вміти виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-4 Здатність мотивувати людей, рухатись до спільної мети, працювати в команді та автономно.

ЗК-5 Здатність оцінювати та забезпечувати якість проведення досліджень, бути критичним і самокритичним.

ФК-2 Здатність застосовувати технології та процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової інформації.

ФК-12 Усвідомлення методологічного, організаційного та правового підґрунтя, необхідного для досліджень та/або інноваційних розробок, здатність планувати і проводити наукові дослідження, передусім у царині біографістики і текстології, презентувати їх результати професійній спільноті, захищати інтелектуальну власність на результати досліджень та інновацій.

3. Результати навчання за дисципліною

Згідно матриці забезпечення програмних результатів навчання відповідними компонентами освітньої програми передбачено зв'язок між навчальною дисципліною «Філософія постаті» та наступними компетентностями:

РН-1	Оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.
РН-2	Упевнено володіти державною та іноземною мовами для реалізації письмової та усної комунікації та досягнення запланованого прагматичного результату, зокрема в ситуаціях професійного й наукового спілкування; використовувати прикладні соціокомунікативні технології для ефективного спілкування на професійному, науковому і соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва; презентувати результати досліджень державною та іноземною мовами.
РН-4	Володіти культурою мислення, вміти узагальнювати, аналізувати і синтезувати інформацію, зокрема наукову в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням та використанням.
РН-14	Дотримуватися правил академічної доброчесності.
РН-17	Оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

4. Структура навчальної дисципліни
Тематичний план для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	У с ь о г о	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самос тійна
		Лек ції	Сем інар и	Пра кти чні	Ла бо ра то рні	Інд ивід уал ьні	
Змістовий модуль I. Теоретичні основи філософії постаті							
Тема 1. Поняття і сутність філософії постаті	14	2	2	-	-	-	10
Тема 2. Історико-філософська рефлексія філософії постаті	14	2	2	-	-	-	10
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 1	30	4	4		-	-	20
Змістовий модуль II. Феномен постаті в філософії							
Тема 3. Постать як філософське уособлення особистості	14	2	2	-	-	-	10
Тема 4. Філософія постаті як літературна творчість	14	2	2	-	-	-	10
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 2	30	4	4	-	-	-	20
Змістовий модуль III. Рефлексія філософії постаті в мистецтві та літературі							
Тема 5. Філософське осмислення постаті в світовій і вітчизняній художній творчості та мистецтві	14	2	2	-	-	-	10
Тема 6. Філософське осмислення постаті в світовій і вітчизняній літературі	14	-	4	-	-	-	10
Модульний контроль	2						
Разом за змістовим модулем 3	30	2	6	-	-	-	20
Семестровий контроль	-						
Усього годин	90	10	14	-	-	-	60

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи філософії постаті

Тема 1. Поняття і сутність філософії постаті

Розуміння поняття «постать» у філософії. Постать як сукупність всіх психологічних властивостей людини. Постать як соціалізований суб'єкт, соціалізований індивід, сукупність соціальних ролей людини. Постать як «самість», як «справжнє Я» людини. Постать як людина, яка сама скеровує свій життєвий шлях. Постать як відповідальний суб'єкт волевиявлення. Постать як особистість.

I. Кант про автономність постаті/особистості. Автономність як здатність довільно починати ряд явищ (свобода). Автономність як здатність надати собі закон поведінки. Цілісність постаті: ядро, інтегруюче начало Я – самосвідомість. Самосвідомість як суттєва властивість постаті. Постать і рефлексія. Постать як сутність Я, як «Істинне Я». Постать як здатність воістину сказати: «Я». Поворот до людини. «Коперніканський поворот» I. Канта.

Персоналістський поворот: постать/особистість як найвища (фундаментальна) метафізична реальність. Постать як єдність екстеріоризації, інтеріоризації і трансценденції. Л. Виготський про екстеріоризацію та інтеріоризацію. Трансценденція як націленість на вищі цінності: істину, красу, благо. Неадекватність метафори «зовнішнє-внутрішнє». Душа (суть постаті) як «внутрішня людина». К. Маркс: що людина робить, те вона і є. М. Бахтін про істину вчинку. Чи кожна людина є Постаттю? Чи може існувати Постать поза людиною? Чи можливо її існування поза суспільством? Обличчя і постать. «Втратити обличчя», «втратити особистість». Роздвоєння постаті/особистості за Є. Лець. Ф. Ніцше про надлюдину. Чи можлива надособистість? Чи буде надлюдина надособистістю? Постать «менша» за суспільство, тотожня суспільству чи «більша» за суспільство? Чи можлива Постать за межами суспільства? Постать і Бог. Бог як Постать.

Тема 2. Історико-філософська рефлексія філософії постаті

Релігійно-мітологічні та психологічні витоки постаті особистості. Нерелексивність героїв Гомера: голоси богів у їх свідомості. Соціально-політичні та естетичні витоки. Поліс: хор і протагоніст. Есхіл – другий актор: Я і Ти. Persona як акторська маска – постать як личина. Бог Перзу-Ферсу та звичай робити посмертну маску. «Постаттю не народжують, Постаттю вмирають». Юридичний аспект постаті особистості: римське право та його пов'язування з власністю та з соціальним статусом. Представництво. Магістрат як втілення міста. Громадянин як персона, місто як вища персона, магістрат – персона персон. Філософсько-етичні витоки особистості. «Людина – міра всіх речей». «Пізнай самого себе». Даймоній Сократа як голос совісті. Сократ і Алквіад. Алквіад як homo novus.

Богословсько-теологічні витоки особистості. Виникнення постаті як зв'язок з християнством. «За образом і подобою». Бог як персона (надособистість). Зв'язок з питанням тринітарності: усія та іпостась, іпостась як лик. Спочатку іпостась – зовсім не сутність, а обличчя. Боецій: «особистість – це індивідуальна субстанція розумної

природи». Бертольд Регенсбурзький: «наша власна персона, яка створена за образом і подобою Бога та наділена свободною волею». Фома Аквінський: особистість – той, хто наділений гідністю і здатний до самостійного існування. Тема гідності як виток ренесансного гуманізму. Індивідуалізм, гедонізм, креативність, максимальна самореалізація. Піко делла Мірандола: «Мова про гідність людини». Мірандола як попередник екзистенціалізму. Персональне як надприродне і як надсоціальне.

Дві тенденції світогляду ХУП-ХУШ ст. – механістична і рефлексивна. Р. Декарт: *cogito, ergo sum*. Найбільш достовірне – те, що знаходиться «в середині» суб'єкта. Дж. Локк: «Що таке я?.. Де ж тоді це я, якщо його немає ані у тілі, ані у душі? ... Моє я, тобто душа, яка робить мене тим, що я є. ...»

Буржуазна персона на практиці. Б. Франклін. Особистість і власність. «Я» і «моє», «ти» і «твоє». Я як власник своїх думок, почуттів, бажань і т. ін. Персона (особа) як судочинний термін. Шлях до трансцендентальної апперцепції І. Канта: в апперцепції Я виявляється немов би фундаментальним власником своєї свідомості. Й.-Г. Фіхте: діалектика Я і не-Я. Абсолютна достовірність положення «Я є Я». Я первісно помагає своє власне буття. Як із Я виходить не-Я?

Г. В. Ф. Гегель: абсолютна ідея як єдність субстанції і суб'єкта. Абсолютна ідея – особистість чи безликий світовий розум? Чи не антропоморфний, але не безликий? Гегель – не антропоцентрист і не персоналіст. Вчення про всесвітньо історичних особистостей: «світовий дух верхи на коні»; шкільний вчитель про Олександра Македонського; «світова історія не є арена щастя».

Ф. Ніцше про ненависть до сучасності та до посередньої людини. Нечиста совість і страх перед сусідом. Коли ми погоджуємось із загальними нормами середовища, ми втрачаємо себе. Особистість (*persona*) як маска і як зривання маски. Справжнє обличчя, яке приховується під маскою. Високий і низький міф про людину: а якщо під маскою – монстр? «Егоїзм» як метафізичний концепт абсолютності кожної особистості та її відповідальності за себе и за світ. Персоналістський потенціал вчення про надлюдину. Позитивні і негативні аспекти гібрису. Не антигуманізм, а надгуманізм Ніцше: він потребує від постаті її самоподолання. Персоналістський потенціал вчення про смерть Бога. Гіпервідповідальність надособистості: вона здатна відповідати за весь світ. Постать як центр буття. Надлюдина як стан реалізованої абсолютності постаті. З. Фрейд: підсвідоме; структура особистості. Постать та комплекс Едипу, постать та лібідо. Сублимація. Неофрейдисти: К. Г. Юнг, К. Хорні, А. Адлер. Е. Фромм: форми втечі від свободи. Постать і конформізм. Мати чи бути? Екзистенціалізм. «Існування передре сущності». Фундаментальна онтологія М. Гайдеггера. Не визнання М. Гайдеггером за поняттям «постаті» принципової значущості. Занедбаність і турбота. Що означає «знайти і втратити себе». *Da-sein* – при-суть-ність.

Усвідомлення смертності як фундаментальна основа екзистенції. М. Бердяєв, Ж.-П. Сартр, А. Камю. Персоналізм. Постать – найважливіша онтологічна категорія, самопрояв буття. Е. Муньє: становлення постаті співпадає із загальним рухом людської історії до цивілізованого способу буття, до справжньої культури і духовності. Три виміри постаті: покликання, втілення і причетність. Здійснитися постать може тільки через прагнення до втілення себе і до суспільного визнання. Провідні характеристики буття постаті: залучення – відповідальне осмислення

присутності у світі; трансцендування – перманентне самоподолання людини в її русі до абсолютного начала.. Комунікація як метафізична здатність постаті. Протиборство двох тенденцій в постаті: прагнення до індивідуального і тяга до співтовариства. М. Бубер. «Я і Ти». Я – Ти – Воно. Різке розмежування Ти і Воно. Істина – проміж Я і Ти. Істина знаходиться у події зустрічі. Бог як абсолютне Ти. Не тільки Бог потрібний людині, але і людина потрібна Богові. Дві основні тенденції в розумінні постаті: 1) сутність її суто соціальна; 2) за своєю суттю вона виходить за межі соціальності.

Змістовий модуль 2. Феномен постаті в філософії

Тема 3. Постать як філософське уособлення особистості

Когнітивна теорія особистості. Ж. Піаже. Дж. Келлі. Представники когнітивістської орієнтації віддають перевагу розвитку інтелектуально-пізнавальної сфери психіки постаті. Постать як система особистісних конструктів, в яких відбувається обробка особистого досвіду людини.

Діяльнісна теорія постаті. Особистість як свідомий суб'єкт, який займає певне положення в суспільстві і, в свою чергу, виконує корисну для соціуму суспільну роль. Школа Л.С.Виготського. Теорія особистості А. Н. Леонтьєва. Її подальший розвиток в творчості А.Г.Асмолова, Б.С.Братусь, В.А.Петровського і ін.

Гуманістична теорія особистості А. Маслоу. Піраміда Маслоу. Диспозиційна теорія особистості. Особистість як система темпераменту і соціально обумовлених властивостей.

Сучасні теорії особистості. Основні з них: соціодинамічна (теорія поведінки особистості, в якій домінує поведінка характерна саме зовнішньої ситуації), інтернаціоналістська (взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників) і теорія рис (теорія типів особистості, в основі якої лежить різниця окремих рис різних людей або ж особистісна цілісність) . Розробка теорії Г.Оллпортом і Р. Кеттелом, що отримала назву теорії рис. Сутність її як ряду напрямків - психодинамічних, експериментальних, структурно-динамічних, що охоплюють все життя людини і описують його як особистість в поняттях, що характеризують внутрішні, психологічні, властивості.

Р. Кеттел про 16 різних особистісних рис. Існування щонайменше 33 таких рис, які є необхідними і достатніми для повного психологічного опису особистості. В цілому ж в численних дослідженнях, виконаних до теперішнього часу в руслі теорії рис, стисло описані близько 200 таких рис. Е. Берн: трансакційний аналіз. В. Франкл. «Людина в пошуках смислу». С. Гроф. Трансперсональна психологія. Питання про сутність та характерні риси постмодернової особистості.

Зміна парадигми розвитку людини і суспільства як необхідна умова подолання антрополого-глобальної катастрофи.

Тема 4. Філософія постаті як літературна творчість

Специфічні особливості літературної творчості в усвідомленні людського буття. Сутнісні риси антропологічного повороту в європейській гуманітарній думці ХХ ст.

Такі риси вирізняються спробою визначити специфіку, основи та сфери власне людського існування, людської індивідуальності, творчих можливостей, виходячи із самої людини, спробою пояснити не лише її власну природу, а й смисл та природу навколишнього світу, водночас акумулюючи евристичні філософські, наукові, соціально-економічні та гуманітарні ідеї. З'ясування ролі сучасної літературної антропології в осмисленні духовних, гуманістичних начал щодо існування людини в суспільстві глобалізаційних змін. Художня література як творчий продукт, здатний самостійно окреслювати нові простори людського буття та «вписувати» їх в уже існуючу «топографію культури». Теорія літературної антропології, як окрема галузь знань, що не зводиться до універсального методу у дослідженні розвитку художньої літератури. Сучасне суспільство динамічних змін спонукає не лише до переоцінки відносно усталених людських цінностей, а й до переосмислення місця і ролі людини в динамічних соціально-економічних практиках та її здатності до власної культурної трансформації, що й характеризує літературну творчість.

Змістовий модуль 3. Рефлексія філософії постаті в мистецтві та літературі

Тема 5. Філософське осмислення постаті в світовій і вітчизняній художній творчості та мистецтві

Процес художньої творчості нерідко односторонньо трактується лише як створення художнього образу. Насправді в акті творчості завжди одночасно твориться і сам художній суб'єкт. Особистість художника, преутворена в акті творчості, виступає як особистість автора твору мистецтва. Назвемо її творчою особистістю. Вона не існує незалежно від актів творчості. Психологічну організацію художньої особистості ми позначимо терміном творче Я (win Я-творець).

Творча особистість виступає в двох видах: як актуальна («поточна») і як потенційна. Актуальне Я формується в кожному окремому акті щодо створення даного («цього») твору, «тут», «зараз». Потенційне Я утворюється в ході функціонування актуальних Я. Воно узагальнює безліч поточних станів і являє собою їх динамічну структуру, зберігається в пам'яті і неповністю реалізується в актуальному Я. Потенційне Я утворює властивість, ядро психології художньої особистості.

Не завжди легко показати, яке життєве враження лежить в основі твору, але воно завжди є - і в музиці, і в архітектурі та ін. Завжди при цьому дійсність не просто сприймається, а переживається. І в основі цього переживання лежить процес вживання, емпатії, що перетворює дійсність в Я-дійсність.

Вживання в дійсність має місце і у всіх інших сферах життя і діяльності, а не тільки в мистецтві, наприклад у грі, спорті. Для художника специфічно таке вживання в дійсність, яке підпорядковане головній меті творчості: побудувати художнє «вислів» про дійсність, здійснити «мовної» художній акт.

Мистецтво на сьогоднішній період стає одним із засобів самореалізації особистості та способом вирішення життєвих труднощів сучасної людини. Його роль у вихованні підрастаючого покоління неухильно зростає, оскільки протидіяти явищам бездуховності, аморальності можна лише шляхом формування усвідомлення важливості та пріоритету загальнолюдських цінностей, вдосконалення творчого потенціалу, прагнення до пізнання.

Проблема впливової сили мистецтва на людину не є чимось принципово новим для науки: про неї висловились відомі мислителі минулого, вона неодноразово ставилась самим життям, її значущість підкріплювалась науковими фактами. Однак процеси швидких соціальних змін, що відбуваються нині у світі і в нашій країні, зумовлюють нас по-новому оцінювати питання про соціальну ефективність мистецтва.

Розвиток людини — надзвичайно складний процес, в якому беруть участь багато факторів. Серед них помітну роль відіграє і художня культура — специфічна сфера діяльності з різнорідними і неоднозначними зв'язками з багатьма сферами суспільного життя. Розвиваючись під безпосереднім впливом ідеологічних і соціально-економічних процесів, художня культура, в свою чергу, має на них суттєвий вплив, і передусім тоді, коли вона виступає ефективним засобом формування людини.

Соціальна значущість мистецтва визначається рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ людини, на всі напрямки її соціальної діяльності. Найталановитіший дослідник цієї проблеми — Л.С. Виготський відзначав, що мистецтво втягує в коло соціального життя найінтимніші і найособистіші складники нашої істоти. Для цього мистецтво володіє значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості. Ідеологічні аспекти в художньому творі, будучи органічно вплетеними в тканину живих, зримих художніх образів, впливають на свідомість людини непомітно, як і на розум, почуття, волю.

Тема 6. Філософське осмислення постаті в світовій і вітчизняній літературі

Для філософа і для митця в їхній творчості особливої актуальності набуває питання про існування людини у світі за принципом «Я – Світ», а не про світ взагалі. Сучасні люди, як і людина в минулому, частіше за все замислюються про буття чи небуття тільки тоді, коли відчують, що розпався зв'язок часу в їх існуванні – минулого, сучасного і майбутнього. Тоді сумніви торкаються тих основ людського буття, які до цього здавалися їм міцними, усталеними й безсумнівними.

Саме людський вимір, життя і доля людини як найважливіші проблеми червоною ниткою пронизують філософське вчення про буття та художню літературу філософського спрямування, оскільки буття людини – це її власне життя, життєдіяльність по задоволенню своїх потреб.

Літературна антропологія як новий спосіб інтерпретації художнього тексту, в основі якого є визнання духовного, гуманістичного елемента. Розглядаючи літературу як продукт творчості людини, вона переосмислює і саме поняття тексту, а також спонукає до перегляду традиційної інтерпретації словесності. Сучасна

літературна антропологія вносить новизну не тільки в дослідження літератури, а й постулює новий формат сучасних культурних студій.

Антропологія літератури виокремилася в контексті розвитку філософської антропології, досліджуючи такі питання: хто і що є людина, яка її природа, в чому полягають особливості сучасної комунікативної етики тощо. Відповіді на ці питання лежать у площині визначення людини, як опозиції «убогої» чи «багатої» постаті. Вважається, що креативною роблять людину або її нагальні потреби, або гра з надмірністю власних талантів. Відтак людина є або постаттю, що нездатна працювати без очевидної вигоди, або «звіром», здатним винятково до *acte gratuit* (безоплатний акт). Природу кожної конкретної людини визначає те, чого їй бракує, або творча символіка, з якою вона запанібрата у власних світах.

Антропологія літератури запропонувала новий підхід в інтерпретації словесності, індивідуалізуючи як творчість митця, так і читацьку рецепцію. Художня література має не стільки відтворювати світ людської життєдіяльності, скільки збуджувати роздуми про те, ким є людина у цьому світі. У текстах художньої літератури людина характеризується краще, повніше та глибше, отже, не світ речей чи певні реалії дійсності стати домінантою літературних творів, а «людський світ», гуманістичні цінності та відповідні рефлексії. В основу дослідження антропологія літератури ставить не так звану об'єктивність відображення письменником світу (реалізм), а виявлення через його письмо постаті особистості, індивідуальності автора, що при читанні накладається на індивідуальність реципієнта, тобто йдеться про дезавуалізацію культу автора та авторства, перенесення акцентів на специфіку людського сприйняття художнього тексту.

Сучасна літературна антропологія має бути здатною переоцінювати та перевідкривати заново проблему, пов'язану з природою людських здатностей. Література зароджується від взаємодії фантазії, свідомості та сприйняття і її джерело легко пізнати в кожній з цих «здатностей». Усі ці три компоненти постійно взаємовизначаються, тобто видаються конденсованими чи порушеними, видозміненими чи відображеними, драматизованими чи спотвореними. Гуманітарний простір людського буття, що ґрунтується на розумінні родової сутності людини як динамічної постаті, яка реалізує себе в постійному пошуку, рухові думки і почуття, удосконаленні власного внутрішнього світу, – передбачає не лише право людини на помилку чи толероване вагання, а й можливість змінювати свої погляди та переконання. Це дозволяє виявити і визнати «гуманістичного суб'єкта досвіду». В свою чергу, процесуальність і перспективність досвіду свідчить про те, що «перемовини» суб'єкта зі світом тривають завжди і постійно, їм немає кінця. Категорія «досвіду» дозволяє антропологічній теорії в літературі обминути крайнощі універсальних вчень щодо осмислення людини в літературі або за допомогою літератури. Отже, художня література здатна самостійно окреслювати нові простори людського буття та «вписувати» їх в уже існуючу топографію культури

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№ з/п	Вид діяльності студента	Макс. кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
			Кільк. одиниць до	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до	Макс. кількість балів за вид
1	Відвідування лекцій	1	2	2	2	2	1	1
2	Відвідування семінарських занять	1	2	2	2	2	3	3
3	Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10
4	Робота на практичних (семінарських) заняттях	10	2	20	2	20	3	30
5	Індивідуальне завдання	30	-	-	-	-		
6	Опрацювання фахових видань	10	-	-	-	-		
7	Написання реферату	15	-	-	-	-		
8	Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25	1	25
9	Виконання тестового контролю	10	-	-	-	-		
10	Лабораторне заняття (допуск, виконання, захист)	10	-	-	-	-		
11	Творча робота (в т.ч. есе)	20	-	-	-	-		
	Макс. кількість балів за видами поточного контролю (МВ)	-	-	59	-	59	-	69
	Коефіцієнт	100	100/187=0,53					

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Самостійна робота – один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом. Упровадження в практику навчальної програми різноманітних форм самостійної роботи активно сприяє модернізації навчального процесу шляхом

подолання протиріч між трансляцією знань і їх засвоєнням у взаємозв'язку теорії та практики.

Мета самостійної роботи студентів:

- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів;
- формування умінь і навичок самостійної розумової праці;
- розвиток морально-вольових зусиль;
- формування в студентів потреби безперервного самостійного поповнення

знань як необхідної умови професійного становлення.

Завдання самостійної роботи студентів:

- навчання студентів самостійно працювати з різними джерелами інформації;
- творче сприйняття і осмислення навчального матеріалу;
- формування навичок щоденної навчальної самостійної роботи.

Зміст самостійної роботи полягає в таких положеннях:

- самостійне вивчення теоретичних, історичних і науково-практичних тем;
- самостійна робота з джерелами та літературою з метою кращого засвоєння програмного матеріалу;
- підготовка наукових повідомлень, інформаційних довідок;
- підготовка вибіркового дослідного завдання на базі критичного огляду наукових публікацій, розроблення пропозицій щодо вирішення актуальних проблем або прогнозів за обраною тематикою;
- презентація та захист результатів виконання вибіркового дослідницького завдання.

Самостійна робота студентів повинна забезпечити:

- системність знань та засобів навчання;
- володіння розумовими процесами;
- мобільність і критичність мислення;
- володіння засобами обробки інформації;
- здібність до творчої праці.

Критерії оцінювання – кожна робота оцінюється у 5 балів.

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів
1	Глибина і повнота розкриття завдань	2 бали
2	Повнота використання рекомендованої літератури	1 бал
3	Обґрунтування висновків	0,5 балів
4	Грамотність, стиль викладу, оформлення роботи	1 бал
5	Обсяг виконаної роботи	0,5 балів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Бали
Змістовий модуль 1.		20	10
1	В контексті першої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати завдання за заявленою тематикою.	10	5
2	В контексті другої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати завдання за заявленою тематикою.	10	5
Змістовий модуль 2.		20	10
3	В контексті третьої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати завдання за заявленою тематикою.	10	5
4	В контексті четвертої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати завдання за заявленою тематикою.	10	5
Змістовий модуль 3.		20	10
5	В контексті п'ятої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати завдання за заявленою тематикою.	10	5
6	В контексті шостої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати завдання за заявленою тематикою.	10	5
Разом		60	30

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в електронному вигляді або з використанням роздрукованих завдань. Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу змістового модуля.

Модульний контроль проводиться у вигляді письмової роботи або тестування і оцінюється максимально в 25 балів. При тестуванні, кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

Рівень знань	Оцінка	Критерії оцінювання відповіді МК
Відмінний рівень	21 – 25	Відповідь студента:

		містить повний, розгорнутий, правильний виклад матеріалу з поставленого питання; демонструє знання основних понять і категорій та взаємозв'язку між ними, вірно розуміння змісту основних теоретичних положень; вказує на вміння давати змістовний та логічний аналіз матеріалу з поставленого питання; демонструє знання різних наукових концепцій та підходів щодо певної науково-теоретичної чи науково-практичної проблеми, пов'язаної з поставленим питанням; здатність робити власні висновки в разі неоднозначності, спірного чи проблемного характеру поставленого питання чи проблеми.
Добрий рівень	16 – 20	Студент дав досить змістовну відповідь на поставлене питання, але відповідь містить наступні недоліки: недостатня повнота, незначні неточності чи прогалини при поясненні того чи іншого аспекту питання; окремі формулювання є нечіткими; міститься інформація, котра не відноситься до змісту екзаменаційного питання.
Задовільний рівень	11 – 15	Студент дав відповідь на поставлене питання, однак допустив суттєві помилки як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме: відповідь викладена недостатньо аргументовано та/або з порушенням правил логіки при поданні матеріалу; відповідь не містить аналізу проблемних аспектів поставленого питання, свідчить про недостатню обізнаність з основними науковими теоріями і концепціями, що стосуються відповідного питання; у роботі багато грубих орфографічних помилок;
Незадовільний рівень	0 – 10	Студент взагалі не відповів на питання, або його відповідь є неправильною, тобто містить грубі змістовні помилки щодо принципових аспектів поставленого питання. Аргументація відсутня взагалі або ж є абсолютно безсистемною чи алогічною.

6.4 **Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.**

Методика розрахунків модульної і семестрової оцінок студента

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.

Методи письмового контролю: модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, реферат.

- Комп'ютерного контролю: тестові програми.

- Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- систематичність відвідування занять;

- своєчасність виконання навчальних і індивідуальних завдань;

- повний обсяг їх виконання;

- якість виконання навчальних і індивідуальних завдань;

- самостійність виконання;

- творчий підхід у виконанні завдань;

- ініціативність у навчальній діяльності;

- виконання тестових завдань.

6.5 Орієнтовний перелік питань для самоконтролю

1. Розуміння поняття «постать» у філософії.
2. Постать як сукупність всіх психологічних властивостей людини.
3. Постать як соціалізований суб'єкт, соціалізований індивід, сукупність соціальних ролей людини.
4. Постать як «самість», як «справжнє Я» людини.
5. Постать як людина, яка сама скеровує свій життєвий шлях.
6. Постать як відповідальний суб'єкт волевиявлення.
7. Постать як особистість.
8. І. Кант про автономність постаті/особистості.
9. Самосвідомість як суттєва властивість постаті.
10. Персоналістський поворот: постать/особистість як найвища (фундаментальна) метафізична реальність.
11. Постать як єдність екстеріоризації, інтеріоризації і трансценденції.
12. Чи кожна людина є Постаттю?
13. Чи можлива Постать за межами суспільства?
14. Релігійно-мітологічні та психологічні витоки постаті.
15. Persona як акторська маска – постать як личина.
16. Богословсько-теологічні витоки постаті.
17. Тема гідності як виток ренесансного гуманізму.
18. Р. Декарт: cogito, ergo sum.
19. Надлюдина як стан реалізованої абсолютності постаті.
20. Усвідомлення смертності як фундаментальна основа екзистенції.
21. Е. Муньє: становлення постаті співпадає із загальним рухом людської історії до цивілізованого способу буття, до справжньої культури і духовності.
22. Постать як найважливіша онтологічна категорія, самопрояв буття.
23. Когнітивна теорія постаті.
24. Діяльнісна теорія постаті.
25. Гуманістична теорія особистості.
26. Диспозиційна теорія особистості.

27. Питання про сутність та характерні риси постмодернової особистості.
 28. Зміна парадигми розвитку людини і суспільства як необхідна умова подолання антрополого-глобальної катастрофи.
 29. Філософія постаті як літературна творчість.
 30. Рефлексія філософії постаті в мистецтві та літературі.

6.6 Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100	Відмінно – відмінний рівень знань/умінь/навичок в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89	Дуже добре – достатньо високий рівень знань/умінь/навичок в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81	Добре – в цілому добрий рівень знань/умінь/навичок з незначною кількістю помилок
D	69-74	Задовільно – посередній рівень знань/умінь/навичок із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань/умінь/навичок
F, FX	1-59	Незадовільно з обов'язковим повторним проходженням – досить низький рівень знань/умінь/навичок, що вимагає повторного проходження

7. Навчально-методична карта дисципліни

Разом: 90 год., із них: лекції – 10 год., семінарські заняття – 14 год., самостійна робота – 60 год., модуль. контр. – 6 год., семестр. контр. – 2 год.

Модулі (назви, бали)	Змістовий модуль 1. Теоретичні основи філософії постаті (59 балів)		Змістовий модуль 2. Феномен постаті в філософії (59 балів)		Змістовий модуль 3. Рефлексія філософії постаті в мистецтві та літературі (69 балів)	
	1	2	3	4	5	6
Теми						
Лекції (теми, бали)	Тема 1. (1 бал)	Тема 2. (1 бал)	Тема 3. (1 бал)	Тема 4. (1 бал)	Тема 5. (1 бал)	-
Семінарські заняття (теми, бали)	Заняття 1 (10+1 бали)	Заняття 2 (10+1 бали)	Заняття 3 (10+1 бали)	Заняття 4 (10+1 бали)	Заняття 5 (10+1 бали)	Заняття 6 (20+2 бали)
Самостійна робота	Самостійна робота до першої теми (5 балів)	Самостійна робота до другої теми (5 балів)	Самостійна робота до третьої теми (5 балів)	Самостійна робота до четвертої теми (5 балів)	Самостійна робота до п'ятої теми (5 балів)	Самостійна робота до шостої теми (5 балів)
Поточний контроль (вид, бали)	МКР 1 (25 балів)		МКР 2 (25 балів)		МКР 3 (25 балів)	
Семестровий контроль	Залік					

8. Рекомендована література

Основна

1. Арендт Г. Становище людини / Г. Арендт / Пер. з англ. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1999. – 254 с.
2. Автор і авторство у словесній творчості: збірник наукових праць [Текст] / відпов. ред. Н.М. Шляхова. – Одеса: Поліграф, 2007. – 412 с.
3. Губерський Л. В. Філософська антропологія / Л. В. Губерський // Губерський Л. В. Вибрані філософські праці. Книга перша. Культура. Ідеологія. Особистість. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – С. 377 – 398.
4. Зубрицька М. Нероздільність: література-як-філософія та філософія-як-література [Текст] / Марія Зубрицька // Філософія науки. Збірник наукових статей Львівсько-Варшавського семінару «Філософія науки». 14–21 листопада 2004 р. – Львів, 2006. – С. 5– 15.
5. Енциклопедія постмодернізму [Текст] / [За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ.] – К.: Основи, 2003. – 503 с.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Знання України, 2011. – 520 с.
7. Проблема людини в українській філософії XVI – XVIII століттях. Монографія. / І. С. Захара, М. В. Кашуба, О. В. Матковська, В. І. Любашенко, Н. Л. Попова. – Львів: Логос, 1998. 239 с.
8. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер. – Пер. із фр. – Вид. 2-е. К. : Дух і Літера, 2002. – 458 с.
9. Сенека Л. А. Моральні листи до Луцілія / Л. А. Сенека. – Пер. з лат. А. Содомори. – Львів: Априорі, 2017. – 552 с.
10. Сковорода Г. С. Наркіс. Размова про те: пізнай себе / Григорій Сковорода // Сковорода Г. С. Твори: у 2 т.К. Обереги, 2005. – Т.1. – С. 151 – 188.
11. Сковорода Г. С. Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе / Григорій Сковорода // Сковорода Г. С. Твори: у 2 т. – К.: Обереги, 2005. – Т. 1. – С. 196 – 262.
12. Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Д. Юркевич // Юркевич П. Д. Вибране / Переклад В. П. Недашківського; Упорядкування, переклад й 53 примітки А. Г. Тихолаза. – К.: Абрис, 1993. – С. 73 – 114.

Додаткова

1. Андрущенко В. П. Філософія як теорія та методологія розвитку освіти / Андрущенко В., Губерський Л. – К. : „МП Леся”, 2012. – 568 с.
2. Балл Г. Синтез егалітарності й елітарності в опрацюванні категорії „особистість” у гуманістичній психології та педагогіці / Г. Балл // Освіта для сучасності: зб. наук. пр.: у 2 т. / редкол. : В. Г. Кремень (голова) та ін. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Т.1. – С. 187 – 195.

3. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму: Пер. з нім. / М. Горкгаймер. – К. : ППС-2000, 2006. – 282 с.
4. Зайферт Й. Особа як буття *par excellence* / Й. Зайферт // Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. – Львів: Свічадо, 2000. – С. 333 – 377.
5. Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич / Дж. Кемпбел. – К. : Альтернативи, 1999. – 392 с.
6. Кларк Н. Бути – означає бути субстанцією-у-відношенні / Н. Кларк // Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. – Львів: Свічадо, 2000. – С. 307 – 332.
7. Кросбі Дж. Самість людської особи, як вона розкривається у моральній свідомості / Дж. Кросбі // Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. – Львів: Свічадо, 2000. – С. 29 – 50.
8. Ніцше Ф. Генеалогія моралі / Ф. Ніцше // Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / Пер. з нім. А. Онишко. – Львів: Літипис, 2002. – С. 185 – 319.
9. Поліщук Я. Антропологічна перспектива в літературознавстві / Ярослав Поліщук // Філологічні семінари. – 2013. – Вип. 16. – С. 26–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fils_2013_16_5.pdf
10. Сабадуха В. О. Гріхи посередньої людини, або Філософський аналіз причин людської деструктивності / В. Сабадуха // Практична філософія. – 2011. – №1. – С. 31 – 41.
11. Сабадуха В. О. Генеза теоретичних уявлень про особу та особистість в історії філософії / В. О. Сабадуха // Психологія і суспільство. – 2016. – №4. – С. 30 – 43.
12. Сабадуха В. О. Ідея особистості в контексті принципів духовної ієрархії і рівності / В. О. Сабадуха // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць / Гол. ред.. В. М. Вашкевич. – К. : Гілея, 2016. – Вип. 115(12) – С. 261 – 267.
13. Сабадуха В. О. Я-концепція філософа, або Протест проти постмодерної безвідповідальності філософії перед світом / В. О. Сабадуха // Практична філософія. – 2010. – №1. – С. 100-110.
14. Федорика Д. Онтологічний та екзистенційний виміри людської гідності / Д. Федорика // Досвід людської особи: Нариси з філософської антропології. – Львів: Свічадо, 2000. – С. 123 – 152.
15. Шелер М. Положення людини у космосі [Текст] / М. Шелер // Зарубіжна філософія ХХ століття. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – С. 146–152.
16. Шелер М. Сутність моральної особистості / М. Шелер // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники В. В. Лях, В. С. Пазенок. – К. : Ваклер, 1996. – С. 10 – 30.

Іншомовна література

1. Heidegger M. Identity and Difference / M. Heidegger ; transl. by J. Stambaugh. – Chicago : University of Chicago Press, 2002. – P. 28.

2. Assmann A. Redefining the Human. A Survey of Approaches to Literary Anthropology / A. Assmann // Being Humans. Anthropological Universality and Particularity in Transdisciplinary Perspectives / ed. by Neil Roughley. – Berlin ; New York : de Gruyter, 2000. – P. 199–215.
3. Attridge D. Jednostkowo literatury / przekład z ang. P. Mościcki / Derek Attridge. – Kraków: Universitas, 2007 (Seria: Horyzonty nowoczesności, t. 60). – 224 p.
4. Blumenberg H. O aktualności retoryki w wymiarze antropologicznym // Rzeczywistości, w których żyjemy. Rozprawy i jedno przemówienie / przełożyła Wanda Lipnik / Hans Blumenberg. – Warszawa: Oficyna Naukowa, 1997. – S. 98–129 (Seria: Terminus, t. 12).
5. Kasperksi E. Wstęp do antropologii literatury / Edward Kasperksi. – Pułtusk – Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2006. – 496 p.
6. Iser W. Prospecting : From Reader Response to Literary Anthropology / W. Iser. – Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1989.